

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

ถอดบทเรียนจ้างงานและบริหารทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่น ยุคสูงวัยระดับสุดยอด Lessons from Japanese Employment and Human Resource Management in the Super-Aged Era

รัชณี มุขแจ่ม¹

คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร

Ratchanee Mukhjang¹

Faculty of Business, Economics and Communications, Naresuan University

ผู้แต่ง: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เนตรนภา
ไวทย์เลิศศักดิ์ (ยาบุชิตะ)

สำนักพิมพ์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่มา: http://bookstore.tu.ac.th/index.php?page=shop.product_details&flypage=&product_id=49591&product_isbn=9789744668714&category_id=9300000&pf=vm&option=com_virtuemarket&Itemid=74

เชื่อว่าผู้อ่านเป็นจำนวนมาก ให้ความสนใจในประเด็นการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย เนื่องจากเป็นสถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบทั้งด้าน

เศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งเกี่ยวข้องกับพวกเราหลายคนโดยตรง เช่น กำลังจะเป็นผู้สูงอายุ บางคนสนใจที่จะศึกษาวิจัยในหัวข้อผู้สูงอายุ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เนตรนภา ไวทย์เลิศศักดิ์ (ยาบุชิตะ) จากคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เขียนหนังสือจากผลการวิจัยเรื่อง "ระบบการจ้างงานและการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่นในสังคมสูงวัย: บทเรียนสำหรับประเทศไทย" ซึ่งมูลนิธิญี่ปุ่น (The Japan Foundation) ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยและตีพิมพ์ ภายใต้ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เจแปนฟาวนด์ชั่น เป็นองค์กรที่ให้ความสำคัญในการดำเนินโครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ครอบคลุมทั่วโลก สร้างมิตรภาพ ความไว้วางใจและความเข้าใจระหว่างกัน ผ่านวัฒนธรรม ภาษา และการสนทนา

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญในการที่จะพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นในยุคสังคมสูงวัยระดับสุดยอดโดยเฉพาะเรื่องระบบการจ้างงานและการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการรับมือกับวิกฤติทุนมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

ในช่วงแรกของหนังสือ จะทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจในศัพท์เกี่ยวกับสังคมผู้สูงอายุ 3 คำ คือ สังคมผู้สูงอายุหรือสังคมสูงวัย (Aging Society) สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society) และสังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super - Aged Society) ต่อจากนั้นหนังสือได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในประเด็นผู้สูงอายุ กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ (Assistant Professor, Department of Economics)

Society) โดยมีผู้สูงอายุ (65 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 7 ของประชากรทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2513 และเข้าสู่สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ในปี พ.ศ. 2538

เมื่อมีผู้สูงอายุร้อยละ 14 ของประชากรทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจชัดเจนจึงสรุปไว้ดังตาราง 1

ตาราง 1 เปรียบเทียบระดับสังคมผู้สูงอายุระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย

ระดับสังคมผู้สูงอายุ	ประเทศญี่ปุ่น	ประเทศไทย
1. สังคมผู้สูงอายุหรือสังคมสูงวัย (Aging Society)	พ.ศ. 2513 ใช้เวลา 25 ปี	พ.ศ. 2548 ใช้เวลา 16 ปี
2. สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ (Aged Society)	พ.ศ. 2538 ใช้เวลา 12 ปี	พ.ศ. 2564 ใช้เวลา 10 ปี
3. สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super - Aged Society)	พ.ศ. 2550	พ.ศ. 2574

จากตาราง 1 จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยใช้ระยะเวลาสั้นกว่าประเทศญี่ปุ่นในการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในแต่ละระดับ นั่นก็หมายความว่าประเทศไทยมีระยะเวลาในการเตรียมตัวในการดำเนินนโยบายเพื่อรองรับสถานการณ์ดังกล่าวสั้นกว่าประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะในเรื่องของกำลังแรงงาน ค่าใช้จ่ายบำนาญ และการจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุที่จะเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ ได้กล่าวถึงหนี้สาธารณะในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีมูลค่าสูงที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง นอกจากนี้ ยังได้สรุปสั้น ๆ ถึงนโยบายเศรษฐกิจที่เรียกว่า อาเบะโนมิกส์ (Abenomics) ซึ่งมีแนวคิดหลัก 3 ด้าน (Three Arrows) คือ มาตรการผ่อนคลายทางการเงินของธนาคารกลาง การเพิ่มค่าใช้จ่ายภาครัฐ และการปรับโครงสร้างหลายด้านในระบบเศรษฐกิจ เช่น ในตลาดแรงงานภาคเอกชน มีการปรับวัฒนธรรมของการทำงานตลอดชีวิต ในบริษัทเดียวไปเป็นการจ้างงานตามสัญญาจ้าง การปรับสมดุลชีวิตกับการทำงานระหว่างชายและหญิง โดยพยายามลดชั่วโมงการทำงานของผู้ชายให้น้อยลง เพื่อให้มีเวลาแก่ครอบครัวมากขึ้น การดึงคนสูงวัยเข้าสู่ตลาดแรงงานซึ่งเป็นการลดต้นทุนระบบบำนาญของประเทศโดยออกกฎหมายให้ภาคธุรกิจขยายอายุเกษียณเป็น 65 ปี มีการวางแผนอย่างเป็นระบบที่พัฒนาและจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เป็นสังคมที่คนทำงานได้ตลอดชีวิต ตลอดจนการเพิ่ม

บทบาททางเศรษฐกิจของสตรีในตำแหน่งบริหาร ในส่วนของการเพิ่มรายได้ภาครัฐ รัฐบาลญี่ปุ่นเลือกที่จะใช้การเพิ่มอัตราภาษีมูลค่าเพิ่ม

เมื่ออ่านถึงประเด็นมาตรการผ่อนคลายทางการเงินของธนาคารกลางตรง ก็พาให้นึกไปถึงมาตรการที่เรียกว่า Quantitative Easing (QE) นั่นเอง ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่เลยทีเดียวสำหรับเศรษฐกิจญี่ปุ่น ประเด็นนี้ทำให้ดิฉันอยากค้นคว้าต่อ ซึ่งจากการค้นคว้าทำให้ทราบว่า นโยบายเศรษฐกิจของทนายกรัฐมนตรีนายอาเบะ เมื่อขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 2013 นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญก็เพื่อที่จะลดภาวะเศรษฐกิจที่มีอัตราเงินเฟ้อที่ต่ำมาก ๆ โดยเฉลี่ย 20 ปีที่ผ่านมาประมาณ 0%

ในประเด็นเรื่องแรงงานต่างชาติ ประเทศญี่ปุ่นก็ผ่อนคลายมาตรการที่เคยเคร่งครัด โดยยอมเปิดตลาดแรงงานให้แก่แรงงานต่างชาติที่มีทักษะขั้นสูงและพนักงานฝึกหัดด้านเทคนิคด้วย ซึ่งในประเด็นหลังนี้ ดิฉันคิดว่าเป็นกลยุทธ์ที่ชาญฉลาดมาก ในเรื่องของแรงงานนี้ ผู้เขียนได้ระบุถึงความกดดันให้เปิดตลาดแรงงานจากความตกลงในเรื่องหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ (Economic Partnership Agreement) ที่ประเทศญี่ปุ่นลงนามไว้กับหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย

หนังสือเล่มนี้ยังชี้ให้เห็นสาเหตุของการขาดแคลนกำลังคนในวัยทำงานว่า จากสาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากการที่คนวัยหนุ่มสาวเลือกที่จะแต่งงานช้าลง หรือแต่งงานโดยไม่ต้องการมีบุตรหรือไม่แต่งงาน ผู้เขียนได้อธิบายถึงทฤษฎีการประหยัดจากขนาดครอบครัวไว้อย่างน่าสนใจ

ในเรื่องการขาดแคลนแรงงานนี้ทำให้ดิฉันคิดเชื่อมโยงไปถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านหุ่นยนต์ให้มีสมรรถนะสูงอย่างต่อเนื่องของนักวิจัยและนักวิทยาศาสตร์ชาวญี่ปุ่น

ต่อมาผู้เขียนได้เชื่อมโยงถึงสถานการณ์ผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยต้องการปลูกคนไทยให้ตระหนักและเตรียมรับมือกับปัญหาใหญ่ที่กำลังเกิดขึ้นโดยแบ่งเป็นประเด็นย่อย ๆ ดังนี้

1. อุปทาน แรงงานในประเทศไทยไม่สอดคล้องกับอุปสงค์ของแรงงาน หรือภาคการศึกษาผลิตคนไม่ตรงกับความต้องการของตลาด กล่าวคือ ตลาดแรงงานต้องการบัณฑิตสายวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมและสายอาชีพ มากกว่าบัณฑิตสายสังคมศาสตร์ ในอีกด้านหนึ่งแรงงานที่ทำงานอยู่แล้วมีประสบการณ์ แต่ระดับการศึกษาไม่สูง ส่งผลให้มีความยากลำบากในการก้าวหน้าในการทำงานในระดับที่สูงขึ้น การปรับตัวให้เท่าทันเทคโนโลยีช้า นอกจากนี้ อัตราการเกิดของประชากรไทยเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ต้องพึ่งพาแรงงานระดับที่ไม่ใช้ทักษะสูงจากประเทศเพื่อนบ้าน

2. การที่ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด จะส่งผลให้ผู้หญิงออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นเพื่อทดแทนแรงงานที่ลดลง ขณะเดียวกันก็ต้องรับภาระการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นด้วย หรือกล่าวได้ว่าผู้หญิงจะรับภาระมากขึ้น ซึ่งอาจส่งผลต่อเนื่องให้อัตราการเจริญพันธุ์ลดลง

3. ในส่วนของประเด็นทางสังคมซึ่งเป็นผลของเศรษฐกิจนั้น ต้องเน้นไปที่การแก้ปัญหาการแยกกันอยู่ระหว่าง พ่อแม่ และเด็ก เนื่องจากพ่อแม่ต้องเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ ส่งผลสืบเนื่องในเรื่องปัญหาการตั้งครุฑในวัยใส รวมถึงการมอบภาระให้ปู่ย่าตายาย ในชนบทเลี้ยงดูบุตรหลาน ซึ่งผู้สูงอายุจำนวน

ไม่น้อยไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง จึงอบรมสั่งสอนเด็ก ๆ ในบางเรื่องได้ไม่เพียงพอ

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงผลกระทบในมุมมองด้านเศรษฐศาสตร์ เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุ คาดว่าอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ประชาชาติต่อหัวจะลดลง เนื่องจากผลิตภาพของผู้สูงอายุจะต่ำลง ในกรณีของประเทศไทย สำนักงานเศรษฐกิจการคลังประเมินในเรื่องงบประมาณเพื่อการสร้างหลักประกันรายได้กรณีชราภาพของประเทศไทยในช่วง 10 ปีข้างหน้า (นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557) คือในปี พ.ศ. 2567 รายจ่ายจะมีมูลค่าถึง 6.8 แสนล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 3 ของ GDP

ส่วนการคาดการณ์ในเรื่องค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพนั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในปี พ.ศ. 2554 และ พ.ศ. 2583 คาดว่า ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของวัยเด็กและวัยแรงงานจะลดลง แต่ค่าใช้จ่ายสำหรับผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นมากกว่า 2.5 เท่า มาตรการเสนอแนะรัฐบาล ได้แก่ การลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ โดยการร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

ในเรื่องการจัดสวัสดิการให้ผู้สูงอายุดิฉันขอเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจในเรื่องสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยมากขึ้น กล่าวคือ รัฐบาลเร่งรัดนโยบายในเรื่องการจัดตั้งโรงเรียน หรือสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุให้เข้มแข็ง และครอบคลุมทั่วประเทศ ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมในประเทศไทยกันเลยทีเดียว เนื่องจากเชื่อว่าจะส่งผลดีต่อผู้สูงอายุทั้งด้านสังคม อารมณ์ และสุขภาพ

โดยสรุปแล้วหนังสือ “ระบบการจ้างงานและการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่นในสังคมสูงวัย: บทเรียนสำหรับประเทศไทย” มีความน่าสนใจหลายประการ ได้แก่ เป็นหนังสือที่เป็นผลของงานวิจัย ผู้เขียนมีความเชี่ยวชาญ ในเศรษฐกิจและสังคมญี่ปุ่น ตลอดจนเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน เมื่ออ่านแล้วกระตุ้นให้อยากค้นคว้าต่อไปในรายละเอียด และสามารถทำให้ผู้อ่านเชื่อมโยงความรู้ ข้อมูลในหลายเรื่องเข้าด้วยกัน